

DAGENS FRÅGOR

Chrusjtjovs dilemma: livsmedel och gemensamma marknaden

Om den senaste prishöjningen för livsmedel mellan 25–30 proc. yttrade Chrusjtjov att den i sista hand skulle komma jordbruksarbetarna i kolchoser och sovchoser till godo. Den skall uppmuntra dem att leverera mera produkter till städerna. Han nämnde emellertid ingenting om att statens utgifter för det sovjetiska jordbrukets leveranser sedan 1953 ökat från 42 till över 140 miljarder rubel utan att livsmedelspriserna behövde beröras av detta i de på åtta kategorier uppdelade städerna.

Den verkliga orsaken till den impopulära åtgärden är en helt annan: man vill minska konsumtionen, ty livsmedlen räcker inte till för att täcka allas behov. Det är alltså fråga om en rent »inflationzbekämpande» åtgärd i enlighet med den kapitalistiska ekonomins gamla principer. Och det spelar ingen roll att de lägsta löntagargrupperna — okvalificerade industriarbetare m. fl. — för vilkas välstånd revolutionen för 44 år sedan kom till stånd, drabbas hårdast.

Vägen till det kommunistiska samhället, där alla skall få tilldelning enligt sina behov, med andra ord till »paradiset på jorden», blev på detta sätt ännu längre än den torde ha varit när denna utopiska tes, omfattande bl. a. fria bostäder, kommunikationer m. m., offentliggjordes i samband med partiets nya program på den 22:a kongressen i Moskva förra året. Lika tveklaktiga som Chrusjtjovs kommenta-

rer till höjningen av livsmedelspriserna verkar hans »krokodiltårar» för handelsfriheten, vilken han försvarade under det senaste Komekonmötet i Moskva mellan den 6–9 juni. I Västeuropas strävan mot ekonomisk och politisk enhet ser Moskva nämligen en dubbel fara. Man är rädd för att handeln med kommunistblocket skall minskas till ett oundvikligt minimum och att »kapitalisterna» vill betrakta den gemensamma marknaden som ett ekonomiskt underlag för NATO, vilket i viss mån är sant. Utan förbehåll kan man erkänna att var och en av dessa faror är tillräcklig för att väcka Chrusjtjovs missnöje.

Dessutom kommer en tredje faktor in. Vid årsskiftet blir sjutton nya afrikanska stater associerade medlemmar i EEC. Vid Storbritanniens inträde i den gemensamma marknaden utsträcks associeringen även till dess forna och nuvarande territorier. Med andra ord betyder detta att Chrusjtjov blir slagen med egna vapen — den ekonomiska tävlingen — på det slagfält som han själv valt för några år sedan. Ingen kan undra på att han beklagade sig och begärde hjälp på det ovannämnda Komekonmötet.

Izvestija förordade samtidigt ett övernationellt verkställande organ, vilket om möjligt än mer skulle sammansvetsa medlemsländerna i »Rådet för ömsesidig ekonomisk hjälp och planering» som Komekon faktiskt heter under ryskt diktat.

I kretsar som står polske utrikeshandelsministern Trampczynski nära berättas dock på sistone att polska,

tjeckiska och ungerska delegater motsatte sig Chrusjtjov när denne på Komekonmötet presenterade sin plan och föreslog åtgärder mot EEC. Dessa delegater uttryckte farhågor för att en ytterligare ekonomisk integration mellan Östblockstaterna skulle påskynda den ekonomiska integrationen i Västeuropa och ännu mer minska handeln mellan Europas båda halvöar. Ovannämnda tre stater är tillsammans med Östtyskland de sovjetsatelliter som är mest intresserade av ett fortsatt utbyte med Västeuropa, vilket utgör omkr. 25 proc. av hela deras utrikeshandel. Detta utbyte, som i några satellitländer ökade upp till $2\frac{1}{2}$ gånger under de sista elva åren, är oundvikligt om de östeuropeiska staternas industrialisering — vilken förresten påskyndas av Sovjet hela tiden — över huvud taget skall fortsätta.

Utan tvivel hör Sovjets oerhörda hjälp vid industrialiseringen av sina satelliter till den populära myten. Ryssland importerar två gånger så mycket maskinell utrustning från dessa länder och tre gånger så mycket från Västerlandet som man exporterar dit. I detta sammanhang förstår man bättre Chrusjtjovs förtvivilade appell på mottagningen för den italienske handelsministern, som i samband med den italienska utställningen i Moskva vistades där i juni: »Den gemensamma marknaden bör ge oss maskiner och vi skall ge den råvaror!» Man måste dock fråga sig om Västeuropa i större utsträckning måste importera råvaror från Östblocket, när praktiskt taget hela världens tillgångar står till deras förfogande. I Västeuropas handelsutbyte utgör Komekonländernas andel endast 4,5 proc., i EEC:s bara 3,4 proc. Västeuropa behöver alltså — ur ekonomisk synpunkt — knappast ta någon större hänsyn till sådana partners.

Satelliternas utrikeshandel har näm-

ligen helt omdirigerats efter andra världskriget och den sker huvudsakligen nu dem emellan och med Sovjetunionen, med vilken de på grund av liknande ekonomisk struktur faktiskt inte har så mycket att utbyta. Under mellankrigsperioden utgjorde dessa stater handelsutbyte med Ryssland endast 1,5–3 proc. av deras ut- och införsel. I dag utgör den omkring 50 proc. och ökar alltjämt.

Undantagslöst sker detta utbyte enligt principen om underpris vid export och överpris vid import i jämförelse med världsmarknadspriserna och förlusten för de östeuropeiska staterna utgör i genomsnitt en miljard kronor per år. Några få exempel: Rå- och smörjolja säljs av Sovjetunionen 188 respektive 141 proc. dyrare till de östeuropeiska länderna än till den fria världen, kol 177 proc. och vete 117 proc. dyrare. Massaprodukter och trävaror säljs enligt »förmånligare» villkor, endast 20–35 proc. och majs 14 proc. dyrare.

Utan någon hänsyn till »socialistisk solidaritet» utsuger alltså Sovjetunionen sina med järngrepp hållna vasaller. Komekon påminner snarare om en förening av de fattiga, som har rika grannar och som genom relationer med dessa få hopp om ett bättre liv. Molotov slog igen dörren efter sig när han 1948 i Paris avböjde Marshallhjälpen, till vilken Polen och Tjeckoslovakien redan preliminärt hade anslutit sig. I dag sägs det förtroligt i Warszawa att vissa relationer med EEC åtminstone för dessa två länder kan komma till stånd med Sovjets tysta medgivande.

Men den politiska situationen är i dag annorlunda och ingen ny Marshallplan är i sikte. Ett kärnvapenkrig är i dag så gott som uteslutet; med den ekonomiska överlägsenhet som Västerlandet förfogar över kan man däremot i framtiden åstadkomma mycket även på det politiska området.

Chrusjtjov har tvivelsutan all anledning att vara irriterad i dag.

Konsumentens paradiset?

»Framtiden har alltid fångslat fantasin. Vad ligger egentligen bakom tidens ridå?» Den ödesmättade frågan ställes i en liten broschyr från »Den sovjetiska presstjänsten APN», som förtjänar större uppmärksamhet än diktaturregimernas propagandamaterial vanligen består. »På väg till överflöd» heter den skrift, med vars hjälp den häpnande läsaren skall få blicka in i framtiden. Den är en populär — ytterst populär — kommentar till den XXII. ryska partikongressens program. »Framtiden är vacker som en ny dag» jublar författaren V. Turadzev, och man måste hålla med honom — om man nämligen lika förtröstansfullt som han vågar sätta sin lit till att »programmet innehåller inga utopier. Med vetenskaplig trovärdighet och beviskraft visas, inte bara hur Sovjetunionen kommer att se ut om tjugo år, utan också hur detta skall uppnås.»

Grunden för denna optimism är det nya partiprogrammets ambition att Sovjetunionen 1980 skall väsentligt överträffa Förenta Staternas industri- och jordbruksproduktion per capita. Planeringen — eller löftena — lämnar verkligen intet övrigt att önska i fråga om konkretion. Under första decenniet skall produktionen av mjölk och mejerivaror fördubblas, 1980 skall per medborgare tillverkas 3,6 par skor i stället för som nu 2 par, samma år skall tygproduktionen ha ökat till 74 kvm mot nu 30 per capita . . . Lönerna skall höjas väsentligt och utjämning av löneskillnaderna planmässigt företas. Bäst av allt: sovjetsamhället har den fördelen framför kapitalistländerna, att realinkomsten inte hotas av pris-

stegringar, som åter upp lönehöjningarna. »Något sådant kan inte förekomma i Sovjetunionen. Priserna skall i stället sänkas», meddelar Turadzev troskyldigt.

Även om de senaste drastiska pris- höjningarna på de viktigaste livsmedlen på ett pinsamt sätt redan dementerat programmet i denna punkt, är framställningen inte utan intresse. I all sin naivitet markerar den att välståndets och masskonsumtionens problem på allvar kommit att aktualiseras i den ryska samhällsdebatten. I sin groteska överdrift innebär programmet ett visst avståndstagande från den sinistra puritanism och det högdragna förakt för kapitalistländernas försoffade goddagspiltar som så länge präglade sovjetideologin.

Av stort intresse är också Turadzevs popularisering av skillnaden mellan det socialistiska samhället — dvs. den nuvarande Sovjetunionen — och det kommunistiska. I det förra gäller principen »till var och en efter prestation». Denna innebär dock endast ett, låt vara ofrånkomligt genomgångsstadium på vägen till det kommunistiska lyckorike där man i stället lever efter grundsatsen »till var och en efter behov». Denna formel brukar sällan ordentligt förklaras — begripligt nog, ty hur skall man egentligen avgöra vad som är en människas behov, som hon rimligen kan begära att samhället dvs. medmänniskorna skall täcka? Turadzev demonstrerar nästan rörande det dilemma den socialistiska tanken här råkar in i. Å ena sidan hävdar han helt enkelt att »människan kommer att få vad hon vill». Å andra sidan är han ur stånd att acceptera kapitalismens genialt enkla metod att tillse att produktionsresurserna får en användning som motsvarar behoven i denna mening, den fria marknaden. I stället inför han begreppet »förnuftiga behov». Dessa är lätta att fast-

ställa, heter det: »sovjetforskare har redan räknat ut vetenskapligt grundade normer för många konsumtionsvaror», och flera kalkyler skall snart följa.

Det visar sig, att »till var och en efter behov» i praktiken helt enkelt innebär, att staten »gratis» skall tillhandahålla varor och tjänster. Det är uppenbart att idén, om den tas på allvar, alldeles bokstavligen förutsätter just ett överflödets samhälle. Den kapitalistiska marknadshushållningen arbetar onekligen utifrån principen att knapphet råder och att just därför genom marknadsmekanismen den ur konsumenternas synpunkt optimala användningen av resurserna måste fås till stånd. Det kommunistiska samhället måste däremot, för att kunna göra allvar av sin gratisutdelning i sådan skala att människan »får vad hon vill», tydligen röra sig med väldiga överskott och marginaler för slöseri, eftersom inte prishöjningen tillåtes ge en anvisning om hur resurserna bör inriktas.

Det finns alltså all anledning att ännu för översködlig tid beklaga den ryske konsumentens lott, trots den tjugoandra kongressens strålande visioner. »Gratis konsumtion» kan det möjligen — genom enkla maskeringsåtgärder — bli fråga om. Men den som kommer att bestämma vad som skall utdelas och *hur mycket* av varje slag — det blir faktiskt inte »människan», som Turadzev påstår står i centrum för hela den kommunistiska politiken. Det blir alltfört tydligen byråkraterna med sina »vetenskapligt grundade normer» och sina begrepp om »förnuftiga behov». Det ironiska ligger just i, att ju mera gratisförmåner man inrättar, desto längre avlägsnar man sig från den prishöjning som ensam skulle kunna upplysa »sovjetforskarna» om vad den ryske konsumenten »egentligen» vill ha.

Kommunisterna i engelsk fackföreningsrörelse

Tid efter annan går genom pressen meddelanden om vilda strejker i England. Några få arbetare, kanske ett 50-tal specialister, lägger ner arbetet av någon obetydlig anledning, och 1 000-tals av deras kamrater blir arbetslösa. Sympatiststrejker och tillfälliga demonstrationer i form av s. k. sittstrejker tycks vara vanliga. Den utländske betraktaren får ett allmänt intryck av bristande disciplin, av bristande auktoritet hos de valda arbetarledarna och av en förvirrande oreda. Att den brittiska industrin är av hög klass betvivlar ingen, allra minst efter den överdådiga demonstrationen på mässan i Stockholm i maj i år, men hur är det med leveranskapaciteten och garantierna för att åtagna tider hållas? Från den brittiska varvsindustrin, som av någon anledning tycks vara särskilt utsatt för tillfälliga och skadegörande strejker, lär ett och annat kunna berättas.

De brittiska fackföreningarna står i förhållandevis hög grad under kommunistiskt inflytande. Detta innebär, att när hederliga metoder inte varit tillräckliga för att genomföra de kommunistiska ledarnas vilja, har ohederliga tillgripits. Att påstå detta är inga överord. Saken har dragits fram i offentlighetens ljus och till fullo demonstrerats i samband med en process, som två brittiska fackföreningsfunktionärer, John Byrne och Frank Chapple, förra året förde mot ordföranden i elektrikernas fackorganisation (ETU — Electrical Trades Union) Frank Foulkes, mot generalsekreteraren i ETU Frank Haxell och andra. Ett utomordentligt sammandrag av processen, som pågick i 42 dagar, har givits ut av C. H. Rolph (»All those in favour? An account of the High Court action ... prepared from the

official court transcript», London 1962).

Processen var en civilprocess — och den torde som sådan vara av intresse också för den som vill studera engelska domstolars sätt att fungera och deras vida kompetensområde — som Byrne förde mot ledningen för ETU under påstående att den senare genom »conspiracy» hindrat hans val till generalsekreterare 1959. Lång tid hade gått mellan valet och dagen för rättsförhandlingarnas början. Men fackföreningsledningen, samtliga kommunister, hade uppenbarligen gjort allt för att förhindra processen. Denna var så tillvida märklig som kändepartiet först under processens gång kom åt vissa dokument som svarandesidan hade tillgång till. Andra dokument och handlingar hade »försvunnit». De rörde alla olika faser av den mycket invecklade valprocedur, för vilken fackföreningens ovanligt svåröverskådliga stadgar fastställde ordningen. Kändepartiet gjorde gällande att svarandesidan arrangerat kandidaterna till olika poster, aldrig mer än en till varje, att dessa kandidater alltid varit kommunister, att icke-kommunister som ställt upp diskvalificerats, att hela avdelningar som röstat på »fel» kandidat fått sina röstningar underkända och att i extrema fall röstresultatet förfalskats. Samtliga påståenden bevisades till full evidens under processens gång.

Stadgarna föreskrev t. ex. att inom en avdelning avgivna valsedlar skulle insändas av sekreteraren inom ett visst antal dagar. Det kunde visas att sådana avdelningar, som röstat för Byrne mot Haxell och där sekreteraren i vittnens närvaro postat röstsedlarna samma kväll eller följande dag, fått samtliga röster kasserade på grund av deras för sent ankomst till högkvarteret — där kuvert med en långt senare poststämpel också förvarades.

Ett enda fall av fördröjning kunde ju vara möjligt, men en serie, som endast drabbade en av kandidaterna, Byrne, var svårförsvärbar. Det visade sig också att kommunistiska avdelningssekreterare försetts med ett extra antal valsedlar, utöver dem som på grundval av medlemsantalet tillställts avdelningen och dess medlemmar. Poströstning fick förekomma, och givetvis röstade inte alla. På så sätt kunde sekreteraren, om han fann det lämpligt, själv posta ett antal röster för kommunisten Haxell. Att det tillgätt på detta sätt var obestridligt. En avdelning med 716 röstberättigade medlemmar brukade i vanliga fall ha 80 till 100 röstande. Denna gång röstade 500, varav 405 på Haxell. Det kunde bevisas, att för avdelningens 716 medlemmar tryckts 1 062 valsedlar. Sekreteraren hade mottagit dem »från okänd avsändare». Han hade uppenbarligen sett till att ett lämpligt antal begagnats. Exemplet kan mångfaldigas, så som de drogs fram under processens gång, och suppleras med skildringar av protokollsöfalskningar och annat.

Det är en tekniskt sett intressant samling bedrägerier, som till sist ledde fram till det avsedda slutet, nämligen att den kommunistiske kandidaten blev vald. Den är intressant därför att bedrägerierna krävde deltagande av så många och av personer på olika nivåer. Sekreterarna i avdelningarna gjorde sin del. Olika granskare av valsedlar och valförsändelser ingrep på sitt sätt. Fackföreningens kommunistiska juridiska funktionärer och rådgivare utförde ett intresserat ohederligt arbete. Ordföranden hölls informerad om valets gång och om nödvändiga förfalskningar och andra åtgärder. Ingen enda synes någonsin ha ifrågasatt annat än att kommunistiska partiets intresse skulle gå före fackföreningsmedlemmarnas. De sistnämnda valrätt fråntogs dem genom en se-

rie bedrägliga förfaranden, skickligt genomförda av kommunistiska funktionärer.

Processen mot ETU:s ledning har diskuterats mycket i England, och otvivelaktigt har den ställt kommunisternas verksamhet inom fackföreningarna i den skarpaste belysning. Den bör studeras också här: inte för att något liknande fall veterligen är aktuellt hos oss, men för att den klart visar vilka medel kommunistiska ledare är beredda att tillgripa, när tillfälle gives och andra medel sviker.

De borgerliga parollerna

Det är med särskilt intresse som de politiskt intresserade i år har emotsett parollerna från de borgerliga partierna vid deras riksstämmor inför det stundande kommunalvalet. Man har väl frågat sig vad de nu skulle ha att komma med, sedan den ettriga diskussionen om ATP ebbat ut och det nya pensionssystemet med alla sina förtjänster och fel inlemmats i vårt socialpolitiska och samhällsekonomiska system. Skulle frågan om Sveriges anslutning på det ena eller andra sättet till EEC kunna ge anledning till någon speciell aktivitet från borgerligt håll sedan regeringen med eller utan större framgång sökt svära sig fri från sin ursprungliga, negativa attityd och nu begärt associationsförhandlingar med kommissionen i Bryssel? Och vad finns det kvar av de gamla, så livligt omhuldade meningssättningarna i diverse ting mellan högern och folkpartiet — de partier som reellt sett får anses utgöra oppositionen mot den nuvarande regimen och tendenserna i den politiska utvecklingen i vårt land?

Både högerpartiet och folkpartiet har i år antagit program. I förra fallet gäller det en precisering av stånd-

punkterna endast på två, låt vara mycket viktiga områden, nämligen ifråga om socialpolitiken och den s. k. »egendomsägande demokratin», dvs. områden beträffande vilka diskussionen inom högerpartiet varit särskilt livlig under de senare åren. Var partiet står i andra frågor, såsom rörande utrikespolitik, försvar, rättsväsende och annat, har väl ansetts vara så klart, att därutinnan någon utredning och presentation inte betraktats såsom påkallad. Folkpartiets program å andra sidan rör sig på betydligt vidare fält för samhällsverksamheten, nämligen, förutom socialpolitiken, den allmänna ekonomiska politiken, strukturförändringarna och samhällsplaneringen, den mänskliga arbetskraftens problem, företagsdemokratien, kulturpolitiken, Sverige och dess utlandsförbindelser m. m. I båda fallen kan sägas att materialet är av utomordentligt stort intresse och borde kunna läggas till grund för en fruktbar analys av de värderingar, som idag präglar de båda partierna — vad som skiljer men framför allt vad som enar.

Det är slående hur nära de båda partierna står varandra, inte bara i utgångspunkterna utan också i de praktiska slutsatser de vill dra med avseende på den ekonomiska politiken. Mot socialismens övertro på statsapparaten förmåga att lösa samhällsproblemen och mot dess strävan att genom statligt ägande och företagande inom vissa delar av näringslivet och en centralt dirigerad planering produktion, prisbildning och konsumtion samt en högre beskattning samla all makt i statsledningens händer ställer man den fria marknadshushållningen med enskild företagsamhet och äganderätt, fri konkurrens, fri prisbildning, fritt arbetsval och fritt konsumtionsval. Högerpartiets konkreta förslag för att främja förmögenhetsbildningen inom de enskilda hushållen

genom stöd åt olika former av sparande samt en spridning av aktieägandet har i flera väsentliga hänseenden sin motsvarighet i insatser från folkpartiets sida. Det utmärkande för båda partierna är i all synnerhet deras helhjärtade anslutning till strävandena att få till stånd ett mera intimt och effektivare samarbete mellan Europas länder på det ekonomiska området.

En flyktig genomgång av högerpartiets och folkpartiets nu presenterade program på det socialpolitiska området ger inte heller något intryck av skarpa och djupgående meningsmotsättningar. Det var väl också därför som högerledaren, professor Gunnar Heckscher, vid partiets riksstämma kunde konstatera, att samarbetet varit bättre än förut, och att detta samarbete i längden har stor betydelse, när det gäller att skapa förtroende för borgerlig politik. Men han underströk samtidigt, att detta samarbete ingalunda uppnått gratis. Det har kostat högerpartiet rätt betydande uppoffringar av antagna särständpunkter, och herr Heckscher underströk, att sådana uppoffringar inte får gå hur långt som helst.

Vad det här gäller får väl framtidens politik och de konkreta förslag som därvid diskuteras ge en närmare upplysning om. Men det är tydligt, att högerpartiet med hänsyn till den utomordentligt snabba allmänna standardstegring, som har ägt rum, ställer sig mera kritiskt än folkpartiet mot de svällande offentliga utgifterna för allehanda kontanta bidrag åt medborgarna. Tanken är den, att ökad ekonomisk standard för de stora folkgrupperna bör kunna resa kravet på den enskilde individen att klara sig själv, och att samhällets socialpolitiska åtgärder således i första hand bör avse omvårdnaden av gamla och sjuka, dvs. sådan personlig omvårdnad som i många fall krävs, oavsett vilken

ekonomisk ställning den hjälpbehövande har.

Grundvalen för både högerpartiet och folkpartiet är numera uppenbarligen en modern ekonomisk liberalism. Det kan tänkas, att skillnaden ligger däri, att högerpartiet mera konsekvent drar slutsatserna av en sådan grunduppfattning. Eftergivenheten för krav på offentliga bidrag till skilda medborgargrupper kan inte drivas för långt. Ju större omfattning sådana bidrag får i förhållande till samhällets ekonomiska resurser, desto farligare är det, att de nödvändiggör offentliga ingripanden och regleringar för att förhindra ekonomiska störningar. Dvs. att eftergivenheten icke får drivas över en viss gräns om vi vill behålla ett liberalt samhällsekonomiskt system.

Högerprogram för en egendomsägande demokrati

Vid högerns riksstämma i Linköping i juni stod två frågor i förgrunden. Den ena gällde Sveriges roll i det europeiska samarbetet och den andra det förslag till program för en egendomsägande demokrati, som framlades vid stämman. Som programkommitténs ordförande, bankdirektör Carl Göran Regnéll, påpekade i det anförande i vilket han presenterade programskriften, var de reformförslag, som där framfördes sedda var för sig föga genomgripande. De innebar väsentligen en sammanfattning och vidareutveckling av förslag på framför allt skattepolitikens och bostadspolitikens områden, som högern tidigare gjort sig till talesman för. Men, anmärkte han träffande, på samma sätt som socialdemokratin har smygsocialiserat samhället genom ett stort antal åtgärder, som var för sig kan tyckas icke ha så stor räckvidd, men tillsam-

mans får en utomordentlig effekt, på samma sätt är det nödvändigt att bygga upp den egendomsägande demokratin genom en serie av detaljreformer, som sammantagna skapar förutsättningar för ett annat samhälle än det socialisterna vill leda oss in i.

Riksstämman uppehöll sig också mera vid de principiella motiveringar, varmed programskriften inledes än vid de praktiska förslagen. Efter en debatt kring formuleringsfrågorna antogs emellertid programskriften i praktiskt taget oförändrad form.

Av särskild betydelse är att i denna programskrift på ett klarare sätt än tidigare ett borgerligt alternativ framförts till det socialdemokratiska. Utgångspunkten är den enskilda äganderättens funktion. Dess betydelse ligger framför allt i att den ger individen största möjliga *direkta* inflytande över ekonomiska värden — och därmed motsvarande *direkta* ansvar. Administrativa eller kollektiva befogenheter att råda över sådana värden medför antingen endast ett mera begränsat eller ett mera indirekt inflytande. Det personliga ansvaret blir i samma mån mindre. Ju mera utbredd äganderätten är, desto bättre fyller den alltså en maktfördelande funktion, som bidrager till att garantera politisk och ekonomisk frihet. Genom det direkta ansvar, som följer med äganderättens utövning, får den också en socialt fostrande funktion. Det kollektiva tvånget träder i bakgrunden för den fria medborgarens självständiga insats.

Programskriften konstaterar att det »från dessa utgångspunkter blir av största betydelse hur äganderätten till produktionsmedlen är utformad och fördelad. För närvarande råder i många västerländska länder — däribland Sverige — ett system där äganderätten till produktionsmedlen till

väsentlig del innehas dels av ett alltför tunt skikt av enskilda förmögenhetsägare, dels av det allmänna, vars sektor ständigt expanderar. I kraft av denna äganderätt tillfaller värdestegringen till större delen dessa relativt fåtaliga förmögenhetsägare och det allmänna. Det stora flertalet medborgare, särskilt de som är löntagare, kan på grund av den hårda beskattningen i regel inte räkna med att genom eget sparande förvärva en delägarandel i produktionsmedlen av större betydelse.»

I programskriften belyses vidare följderna av den socialistiska skattepolitiken, vilken bottnar i en strävan att utvidga statsägande och statsdirigering av det ekonomiska livet. Mot detta ställer högerpartiet som alternativ den *egendomsägande demokratin*. Genom de reformer, som föreslås, skulle det uppstå förutsättningar för en enskild förmögenhetsbildning, som omfattar det stora flertalet medborgare. Dessa reformer skulle på längre sikt få djupgående verkningar. Orsaken härtill är att den ekonomiska expansionstakten i ett modernt industrisamhälle är så hög. Om förmögenhetsökningen i vårt land fick en någorlunda jämn fördelning, skulle redan om ett par decennier normalfamiljen utöver den ägda familjebostaden kunna disponera över ett icke oväsentligt kapital, bl. a. i aktier — delägarandelar i produktionsapparaten. Den skulle ha större oberoende och rörelsefrihet än nu. Dess behov av det allmännas stöd i form av trygghetsskapande välfärdsanordningar skulle vara mindre. Människorna skulle i större utsträckning kunna utforma sitt ekonomiska skydd efter de egna önskemålen och vara mera oberoende av det allmännas funktionärer.

Genom en fortsatt ekonomisk expansion — vår tekniska kultur är en starkt expansiv kulturtyp — och genom arvs-

rätten skulle familjeförmögenheterna konsolideras. De skulle spela något av samma roll för industrisamhällets normalfamilj som en gång den egna gården gjorde för bonden i jordbrukssamhället. De växande familjeförmögenheterna skulle medföra personligt intresse för produktionslivet. Motsättningarna mellan arbetsgivare och löntagare skulle minska. Löntagarna skulle i sin egenskap av kapitalägare samtidigt vara arbetsgivare.

I debatten kring programförslaget framhölls från flera håll att högerpartiet genom att förankra sin skatte- och besparingspolitik i en principiell målsättning av största betydelse för den stora massan människor borde ha möjligheter att på ett bättre sätt än tidigare hävda sig. Man var enig om att programlinjen »den egendomsägande demokratin» för framtiden skulle komma att beteckna en huvudlinje i högerpartiets inrikespolitiska strävanden.

Det framhölls emellertid också att man måste vara beredd på att möta en agitation från socialistisk sida, där detta program framställdes som en vädjan till människornas egoism och materialism. Mot detta kunde man emellertid genmäla, anförde en talare, att socialdemokraterna med all rätt brukade säga att det var orimligt att kräva värnplikt av människor, som inte hade rösträtt. Grundtanken i det resonemanget kunde nu vändas emot dem. Det vore i vår tid och i framtiden orimligt att kräva medborgerlig ansvarskänsla av människor, som inte hade ett för dem själva påtagligt personligt medinflytande över förvaltningen av de väldiga ekonomiska värden, som tekniken hjälper oss att skapa. Ett sådant medinflytande kunde de bara få genom den privata äganderätten. Det kollektivistiska samhällets stora svaghet vore att det tunnade ut inflytande och ansvar genom ett

system av uppifrån tillsatta administratörer och nedifrån tillsatta representanter. I ett sådant system skulle den enskilda människans medverkan efter hand bli en fiktion och hennes valfrihet försvinna. Hr Erlanders »valfrihet» betecknades som en lek med ord.

När högerpartiet ville slå vakt om själva förutsättningarna för ett samhälle byggt på insatser av fria medborgare ville det skapa ett i djupaste mening människovärdigt samhälle. Dessa strävanden hade inte mera med människornas egoism och materialism att göra än kravet för 50 år sedan på allmän rösträtt. Överhuvud taget vore de immateriella — de humanitära — vinningarna av den egendomsägande demokratin det väsentliga, icke de materiella.

Samme talare underströk att det ännu för 10 år sedan föreföll otänkbart att det stora flertalet familjer skulle kunna bli ägare till betydande förmögenheter. Den ekonomiska utvecklingen gick nu så snabbt att detta vore möjligt inom överskådlig tid, dvs. inom ett eller två decennier. Konservatismen hade därmed ställts inför möjligheten att förverkliga något som människorna alltid betraktat som utopi. Det gällde emellertid, framhöll talaren, att bevisa för väljarna att det förhåller sig på det sättet. Han trodde att det skulle dröja innan väljarna uppfattade detta, men menade att om man inom högerpartiet arbetade oförtrutet hade man mycket större utsikter att vinna människorna för den egendomsägande demokratin än socialisterna att vinna dem för det kollektivistiska samhället. De första sex decennierna av detta århundrade hade präglats av strävandena att skapa en personlig trygghet för alla. De strävandena hade varit framgångsrika och för detta hade i vårt land socialdemokraterna haft stor betydelse, men,

framhöll talaren, vi står nu inför uppgiften att skapa personlig frihet för alla byggd på personliga ekonomiska resurser. Vad som har varit ett privilegium för ett fåtal kunde komma alla till del, och detta kunde ske utan omfördelning av förmögenhetsinnehavet tack vare den enorma produktionsförmågan i ett tekniskt samhälle. Inför uppgiften att skapa personlig frihet byggd på personliga ekonomiska resurser stode emellertid socialdemokraterna tomhänta. De talade fortfarande bara om sina kollektiva välfärdsanstalter och ville utvidga dem till det orimliga — långt mer än vad människorna behövde eller ville ha.

Den moderna konservatismen framträdde i stället med ett program som motsvarade de kommande årtiondenas stora politiska uppgift. Det programmet borde man försöka att steg för steg förverkliga i samarbete med de liberala krafter, som är konservatismens naturliga bundsförvanter. I denna uppgift hade man blivande medarbetare i hela Europa. Inom det europeiska enhetsverket skulle det bli en naturlig arbetsgemenskap mellan konservativa och liberala, där det svenska högerpartiet naturligt hörde hemma. Inom denna gemenskap skulle konservativa och liberala kunna arbeta för ett friare och mera rättvist samhälle än det som socialdemokraterna med sina föråldrade idéer försökte leda människorna in i.

Det är knappast för mycket sagt att antagandet av detta program och högerpartiets fasta föresats att vidareutveckla och konkretisera det ytterligare representerar det verkliga genombrottet inom det svenska högerpartiet för en på djupgående sociala reformer arbetande modern konservatism. Denna konservatism framstår som radikal i sina strävanden i den meningen att den inte tvekar att gå till roten vid uppgiften att omvandla

socialdemokraternas kollektivistiska samhälle i individualistisk riktning.

Försvaret i ny utredningsomgång

I januari lade överbefälhavaren fram sitt förslag — ÖB 62 — om krigsmaktens fortsatta utveckling. Det rådde enighet i militärledningen om förslaget, som är en fullt genomarbetad försvarsplan för åren 1963–70. ÖB 62 fick ett mycket välvilligt mottagande i pressen. Det var bara ett fåtal tidningar som hade invändningar mot överbefälhavarens begäran att få utreda vissa aktuella frågor om kärnladdningar och några, som uttryckte en förmodan att det nog skulle bli någon prutning på kostnadsramen.

ÖB 62 är grunden för den nu arbetande försvarskommittén. I kommitténs direktiv har också utsagts att den äger att av överbefälhavaren infordra alternativa förslag till riktlinjer för krigsmaktens fortsatta utveckling. Som framgått av dagspressen har ÖB i slutet av maj fått ett dylikt utredningsuppdrag. Försvarskommittén begär ett fullständigt genomarbetat förslag och två mera översiktligt belysta. Härutöver skall ÖB söka klarlägga orsakerna till att krigsmakten — enligt ÖB:s uppfattning — ej längre kan uppfylla 1958 års målsättning. Vidare önskar kommittén få synpunkter på utvecklingsprocentens betydelse och på frågan om avvägningen mellan kvalitet och kvantitet, särskilt på luftförsvarets område.

Det är således omfattande utredningar, som ÖB skall genomföra i huvudsak under sommarmånaderna — utredningen skall redovisas senast den 15 oktober. I och för sig kan säkerligen en försvarsplan inom en annan kostnadsram än den ÖB 62 förutsätter vara belysande och vägledande för

kommitténs arbete. Det ligger emellertid alltid en fara i att den allmänna diskussionen kommer att uppehålla sig mera vid de rent ekonomiska kostnadsramarna än vid de väsentliga frågeställningarna om försvarets uppgifter och de resurser, som svarar mot dessa uppgifter.

»Krigsmakten skall vara så uppbyggd, att den samtidigt kan avvärja en kustinvasion och en gränsinvasion av större omfattning samt i samband därmed insatta luftlandsättningsföretag.» Detta är den grundläggande utgångspunkten i ÖB 62 och den anknyter till den operativa målsättningen i 1957 års ÖB-förslag. Försvarsbeslutet 1958 byggde emellertid inte på detta förslag utan på alternativet Adam, som hade lägre kostnadsram, mindre resurser och därmed en målsättning, som endast medgav *avvärjande* försvar mot ett större och *fördröjning* mot ett annat samtidigt invasionsföretag.

Den minskning av resurserna, som blev en följd av 1958 års försvarsbeslut, skulle inte inträffa under de närmaste åren. Skillnaden i möjlig målsättning mellan 1957 års ÖB-förslag och alternativet Adam skulle därför under de närmaste åren efter försvarsbeslutet bli ringa. Det var mot bakgrund härav, som statsmakterna ansåg sig kunna besluta en kostnadsinriktning i huvudsak enligt alternativet Adam. Nu har, säger ÖB 62, reduktionen av våra stridskrafter gått så långt, att denna skillnad blivit påtaglig. Korrigeras inte kostnadsramen uppåt, måste därför kraven på försvaret sättas lägre.

1958 års försvarsbeslut omfattade endast driftbudgeten. Kapitalbudgeten har sedan 1958 legat på en så låg nivå att byggnadsverksamheten blivit allvarligt eftersatt. Det råder i själva verket en inbalans mellan drift- och kapitalbidorna, som äventyrar försvarseffekten.

Härtill kommer att den tekniska utvecklingen sedan 1958 gått snabbare än beräknat, m. a. o. den 1958 fastställda utvecklingsprocenten — $2\frac{1}{2}\%$ — har inte räckt till. Detta har ÖB vid upprepade tillfällen anmält under de senaste åren.

Mot bakgrund härav står det klart att det huvudförslag, som kommittén begärt få utrett och som anges som en fortsatt tillämpning av 1958 års försvarsbeslut, icke kan ge de resurser, som var förutsättningen för försvarsbeslutet. Det är däremot möjligt att den högre kostnadsramen — 3 600 milj. kr. med en årlig ökning av $2\frac{1}{2}\%$ — som kommittén vill ha översiktligt belyst kan ge de resurser, som svarar mot målsättningen i 1958 års försvarsbeslut. Denna högre kostnadsram innebär under den aktuella 7-årsperioden totalt ca 1 000 milj. kr. mer än kommitténs huvudalternativ, men ligger ca 1 600 milj. kr. lägre än ÖB 62.

Den lägsta kostnadsramen, som kommittén angivit — den börjar med ett basbelopp på 3 392 milj. kr. och har en årlig ökning av 2% — ligger ytterligare 900 milj. kr. lägre. Jämför man med totalramen för ÖB 62 under 7-årsperioden blir skillnaden ca 3 500 milj. kr. Denna stora differens torde säga allt om innebörden av den lägsta kostnadsramen. Den kan inte innebära annat än en nedskärning av vårt nuvarande försvar till en omfattning, som inte något av de fyra demokratiska partierna ens ville ifrågasätta år 1958. Man kan verkligen fråga, varför den av utredningar så hårt pressade militära ledningen skall behöva utreda en sådan kostnadsram.

I vår omvärld ägnar man försvaret stor omsorg. Detta gäller inte bara stormakterna. I Norge, Danmark och Finland, i Västtyskland, Östtyskland och Polen har sedan förra sommaren försvarskostnaderna stigit och bered-

skapen stärkts på ett sätt, som borde mana till allvarlig eftertanke. Skall vi kunna underbygga vår alliansfria politik med ett starkt försvar och vara beredda att stå emot trycket i skärpta utrikespolitiska situationer, måste också vi se om vårt hus. Försvaret och dess kostnadsram får då inte vara en finanspolitisk regulator. Försvaret och

dess kostnader måste prövas mot bakgrund av dess *uppgifter*.

Det är därför viktigt att den Thaperska försvarskommittén gör denna realbedömning och att de av kommittén angivna kostnadsramarna endast utnyttjas som jämförelsematerial till ÖB 62 och inte blir till förhandlingsbud.